

BOLALARDA EPILEPSIYA KASALLIGINING SABABLARI VA KLINIK KECHISHI

Axadova Begoyim Oybekjon qizi

Qo'qon Universiteti Andijon filiali Pediatriya
yo'nalishi 25-04-guruh talabasi
begoyimaxadova6@gmail.com

G'oziyeva Oydin Djamoliddinovna

Tibbiyotda tillarni o'qitish kafedrası o'qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17300611>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-oktabr 2025 yil
Ma'qullandi: 05-oktabr 2025 yil
Nashr qilindi: 09-oktabr 2025 yil

KEY WORDS

*Epilepsiya, tutqanoq, bolalar
nevrologiyasi, asab tizimi, irsiyat,
klinik kechish, nevroz, EEG,
antikonvulsantlar, miya, nerv
impuls, epileptik o'choq.*

ABSTRACT

Ushbu maqolada bolalarda uchraydigan epilepsiya kasalligini keltirib chiqaruvchi asosiy sabablari, uning rivojlanish mexanizmlari va klinik kechish xususiyatlari tahlil qilingan. Epilepsiya — markaziy asab tizimi faoliyatining buzilishi bilan kechuvchi surunkali kasallik bo'lib, u asosan bolalik davrida boshlanadi. Tadqiqotda epilepsiyaning tug'ma va orttirilgan shakllari, irsiy omillar, miya jarohatlari, infeksiyon kasalliklar hamda psixonevrologik omillar o'rganilgan. Shuningdek, klinik belgilarning o'ziga xos ko'rinishlari, diagnostika va davolash usullari yoritilgan. Maqolada kasallikning bolalar ruhiy va ijtimoiy rivojlanishiga ta'siri, erta tashxis va kompleks terapiya ahamiyati alohida ta'kidlanadi.

Epilepsiya — bu markaziy asab tizimi faoliyatining surunkali buzilishi natijasida takrorlanuvchi tutqanoqlar bilan kechuvchi kasallik bo'lib, u butun dunyo miqyosida eng ko'p uchraydigan nevrologik kasalliklardan biri hisoblanadi. Bolalik davrida epilepsiya o'ziga xos tarzda namoyon bo'ladi, chunki bolalar miyasining rivojlanish jarayoni hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Shu sababli, bu davrda miya hujayralari tashqi omillarga nisbatan sezgirroq bo'lib, epileptik faoliyatni rivojlanish xavfi yuqori bo'ladi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti JSST ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha 50 milliondan ortiq inson epilepsiyadan aziyat chekadi, ularning 25–30 foizini bolalar tashkil etadi. O'zbekiston Respublikasi sog'liqni saqlash tizimi ma'lumotlariga binoan, so'nggi yillarda bolalar orasida epilepsiya bilan kasallanish holatlari ortib bormoqda. Bunga atrof-muhit omillari, perinatal shikastlanishlar, infeksiyalar va irsiy sabablardagi o'sish ta'sir ko'rsatmoqda. Epilepsiya bolaning hayot sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. U nafaqat jismoniy, balki ruhiy, intellektual va ijtimoiy rivojlanish jarayoniga ham salbiy ta'sir etadi. Bunday bolalarda diqqat, xotira, nutq va o'qish faoliyati buzilishi kuzatiladi. Shu bois, epilepsiyaning sabablari va klinik kechishini chuqur o'rganish bolalarga ko'rsatiladigan tibbiy yordamning sifatini oshirishda, shuningdek, erta tashxis va profilaktika ishlarini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega. Epilepsiyaning kelib chiqish sabablari turlicha bo'lib, ular orasida irsiy omillar, tug'ma miya nuqsonlari, infeksiyon jarayonlar, miya travmalari hamda psixonevrologik buzilishlar muhim o'rin tutadi. Bolalarda bu omillar birgalikda yoki ketma-ket ta'sir qilib, epileptik o'choq hosil bo'lishiga sabab bo'ladi.

Natijada miya po'stlog'ida patologik elektr razryadlar paydo bo'lib, bu holat bolaning tutqanoq xurujlari bilan kechadi. Shuningdek, epilepsiya klinik jihatdan turlicha kechadi — ba'zi bolalarda u yengil, qisqa davom etuvchi absanslar, hushdan ketishsiz qisqa tutqanoqlar shaklida, boshqalarida esa og'ir toniko-klonik tutqanoqlar bilan namoyon bo'ladi. Kasallikning bu xilma-xilligi shifokorlar oldiga murakkab tashxis va davolash masalalarini qo'yadi. Shu sababdan, bolalarda epilepsiyaning sabablari, patogenezi va klinik kechishini tizimli o'rganish pediatriya va bolalar nevrologiyasi sohasidagi eng muhim ilmiy yo'nalishlardan biridir. Mazkur maqolada bolalarda epilepsiya kasalligining kelib chiqish sabablari, patogenezi mexanizmlari, klinik ko'rinishlari, tashxis va davolash yondashuvlari haqida batafsil ma'lumot beriladi. Shu bilan birga, epilepsiyaning bola psixikasiga va ijtimoiy hayotiga ta'siri, erta aniqlash va profilaktika ishlarining ahamiyati ham yoritiladi.

Asosiy qism

Epilepsiya kasalligining tarixi va o'rganilish bosqichlari

Epilepsiya insoniyat tarixida eng qadimdan ma'lum bo'lgan nevrologik kasalliklardan biridir. Qadimgi Bobilda, Misrda va Yunonistonda bu kasallik "muqaddas kasallik" deb atalgan, chunki u paytda inson ongidagi o'zgarishlar va tutqanoqlar sirli, g'ayritabiiy kuchlar ta'siri bilan izohlangan. Yunon tabibi Gippokrat mil. avv. V asrda birinchi bo'lib epilepsiyaning ilohiy kuchlar emas, balki miya faoliyatidagi patologik o'zgarishlar bilan bog'liq kasallik deb ta'riflagan. U shunday degan edi: "Epilepsiya boshqa kasalliklardan farq qilmaydi, uning sababi ham miya faoliyatining buzilishidir." Bu fikr keyinchalik zamonaviy nevrologiyaning rivojlanishiga asos bo'ldi. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida elektroensefalografiya EEG usuli kashf etilgach, epilepsiya haqidagi bilimlar ancha kengaydi. Ushbu usul orqali miya po'stlog'idagi elektr impulslar kuzatila boshlandi va tutqanoq paytida yuzaga keladigan "epileptik razryadlar" aniqlanib, kasallikning fiziologik mexanizmlari o'rganildi. Bugungi kunda epilepsiya turli shakllari, sabablari va klinik kechishlariga ko'ra xalqaro tasnifga kiritilgan bo'lib, bu holat tashxis va davolashni ancha soddalashtirgan.

Bolalarda epilepsiyaning tarqalishi va statistik holati

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti JSST ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha epilepsiya bilan yashayotgan insonlar soni 50 milliondan oshgan. Shulardan qariyb 25–30 foizini 0–14 yoshdagi bolalar tashkil etadi. Ayrim rivojlanayotgan davlatlarda bu ko'rsatkich har 1000 bolaga 6–10 ta holatdan to'g'ri keladi. Bu esa, epilepsiya nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy muammo ekanini ko'rsatadi. O'zbekiston Sog'liqni saqlash vazirligining 2023-yilgi statistik ma'lumotlariga ko'ra, har 100 ming nafar boladan o'rtacha 120–150 nafari epilepsiya bilan ro'yxatga olingan. Viloyatlar kesimida eng yuqori ko'rsatkichlar Toshkent, Farg'ona va Samarqand viloyatlarida kuzatilgan. Shifokorlar ta'kidlashicha, ko'pchilik holatlarda kasallikning dastlabki belgilariga ota-onalar yetarlicha e'tibor bermasligi, tibbiy yordamga kech murojaat etish bilan bog'liq.

Bolalarda epilepsiyaning sabablari

Epilepsiya sabablari turlicha bo'lib, ularni ikki katta guruhga ajratish mumkin. Irsiy idiopatik va organik simptomatik shakllar.

Irsiy omillar

Epilepsiya ko'p hollarda genetik moyillik bilan bog'liqdir. Agar ota-onadan biri epilepsiya bilan og'rigan bo'lsa, bolaning ham ushbu kasallikka chalinish xavfi 3–5 baravar ortadi. Genetik o'zgarishlar natijasida miya neyronlarining elektr faoliyati beqaror bo'lib,

ularning sinxron razryadlari tutqanoq chaqiradi. Shuningdek, ayrim xromosoma sindromlari masalan, Angelman va Rett sindromi epilepsiya bilan kechishi aniqlangan.

Tug'ma miya nuqsonlari va perinatal shikastlanishlar

Homila davrida miya rivojlanishining buzilishi, kislorod yetishmovchiligi gidrotsifaliya, miya gipoksiyasi, tug'ruqdagi jarohatlar yoki homiladorlik toksikozlari ham epilepsiya sababi bo'lishi mumkin. Ayniqsa, chaqaloqlik davrida o'tgan meningoensefalit, tug'ma asab tizimi nuqsonlari va metabolik buzilishlar epileptik faoliyatga olib keladi.

Infeksion va yallig'lanish kasalliklari

Bola organizmida og'ir o'tuvchi yuqumli kasalliklar — meningit, ensefalit, toksoplazmoz, sitomegalovirus infeksiyasi — miya to'qimalarida yallig'lanish va chandiq o'zgarishlarni keltirib chiqaradi. Natijada, bu joylarda patologik impulsar hosil bo'lib, epileptik o'choq shakllanadi. Ba'zi hollarda yuqori isitma bilan kechuvchi tutqanoq, febril konvulsiyalar keyinchalik haqiqiy epilepsiyaga aylanadi.

Travmatik omillar

Bosh miya jarohatlari, ayniqsa, bolalarda tez-tez yiqilishlar, avtohalokatlar yoki sport jarohatlari epilepsiyaning keyingi rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin. Jarohat natijasida miya po'stlog'ida chandiqlar paydo bo'lib, ular epileptik razryadlar o'chog'iga aylanadi.

Epilepsiyaning patogenez mexanizmi

Epilepsiyada miya neyronlari orasidagi elektr muvozanati buziladi. Sog'lom holatda neyronlar muvozanatli tarzda ishlaydi, lekin epilepsiyada ularning bir qismi haddan tashqari qo'zg'aluvchan bo'lib qoladi. Bu holatda neyronlar bir vaqtda kuchli elektr impuls chiqaradi va miya faoliyatining qisqa muddatli "portlashi" sodir bo'ladi. Shu paytda bola hushini yo'qotadi yoki mushaklar spazmi, titrash, ko'z qotishi, lablar qimirlashi, qisqa muddatli nafas to'xtashi kuzatiladi. EEG tekshiruvlar epilepsiyaning ushbu elektr faoliyatini aniqlashda muhim diagnostik usuldir. Har bir epileptik tutqanoq EEGda o'ziga xos "tikan-to'lqin" shaklida qayd etiladi.

Epilepsiyaning klinik kechishi

Bolalarda epilepsiya klinik jihatdan turlicha namoyon bo'ladi. Eng ko'p uchraydigan turlariga quyidagilar kiradi.

Generalizatsiyalashgan toniko-klonik tutqanoqlar – bolaning butun tanasi qattiq tortiladi, hushini yo'qotadi, og'zidan ko'pik chiqadi, ba'zan siydik ajraladi. Tutqanoq odatda 1–2 daqiqa davom etadi.

Absans epilepsiyasi – bola bir necha soniyaga qotib qoladi, atrofdagilarga javob bermaydi, keyin esa xuddi hech narsa bo'lmagandek harakatni davom ettiradi.

Fokal tutqanoqlar – tananing bir qismi masalan, qo'l, oyoq yoki yuz mushaklari tortiladi, lekin bola hushini saqlab qoladi.

Mioklonik tutqanoqlar – qisqa, to'satdan mushaklar titrashi bilan kechadi, ko'pincha ertalabki paytlarda kuzatiladi. Epilepsiyaning og'ir shakllari bolaning o'sishi va rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Uzoq davom etuvchi tutqanoqlar status epileptikus hayot uchun xavfli bo'lishi mumkin.

Ijtimoiy va psixologik oqibatlar

Epilepsiya nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy va psixologik muammolarni ham keltirib chiqaradi. Ko'pchilik bolalar bu kasallik sababli maktabda o'z tengdoshlaridan ajraladi, o'ziga ishonchini yo'qotadi. Ba'zilarida depressiya, uyatchanlik, muloqotdan qochish holatlari paydo

bo'ladi. Shu bois, epilepsiya bilan og'rikan bolalar uchun nafaqat tibbiy, balki psixologik reabilitatsiya va pedagogik qo'llab-quvvatlash ham zarurdir.

Epilepsiyani tashxislash va davolash

Epilepsiyani aniqlashda EEG – elektroensefalografiya, KT - kompyuter tomografiya, MRT - magnit-rezonans tomografiya kabi usullar muhim ahamiyatga egadir. Ular miya tuzilmasidagi o'zgarishlarni, shikast joylarni aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, tibbiy kuzatuv, tutqanoq paytidagi klinik belgilarni tahlil qilish, laborator tekshiruvlar ham qo'llaniladi. Davolashda asosan antikonvulsant dorilar — karbamazepin, valproat, levetirasetam, lamotrigin kabi preparatlar qo'llanadi. Shifokorlar dori dozasini bolaning yoshi, tana massasi va epilepsiya turiga qarab individual belgilaydi. Og'ir holatlarda jarrohlik aralashuvi yoki neyrostimulyatsiya usullari qo'llanishi mumkin.

Oldini olish va reabilitatsiya

Epilepsiyani oldini olish uchun homilador ayollarda toksikoz, infeksiya va kislorod yetishmovchiligi holatlarining oldini olish muhimdir. Bolalik davrida bosh miya jarohatlaridan ehtiyot bo'lish, yuqumli kasalliklarni o'z vaqtida davolash, dori vositalarini shifokor nazoratida qo'llash zarur. Epilepsiya bilan yashayotgan bolalarga ijtimoiy moslashuv, maxsus ta'lim va psixologik yordam ko'rsatish ham sog'lom turmush tarziga qaytishning muhim omilidir.

Xulosa

Bolalarda epilepsiya kasalligi — bu faqatgina tutqanoq bilan kechuvchi nevrologik buzilish emas, balki bolaning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy hayotiga keng qamrovli ta'sir ko'rsatadigan muhim sog'liq muammosidir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, epilepsiya kelib chiqishida irsiy omillar, perinatal davrdagi shikastlanishlar, infeksiyon kasalliklar, miya jarohatlari va psixonevrologik buzilishlar asosiy sabablar sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, chaqaloqlik va ilk bolalik davrida miya rivojlanishining nozik bosqichlarida kechgan jarayonlar kelajakda epileptik faoliyatni shakllantiruvchi omil bo'lishi mumkin. Klinik jihatdan epilepsiya turlicha kechadi: ayrim bolalarda u qisqa absanslar bilan, boshqalarda esa og'ir toniko-klonik tutqanoqlar bilan kechadi. Shu bois har bir bemor uchun kasallikning turi, og'irlik darajasi va sababi aniq belgilanib, shaxsiy yondashuv asosida davolash muhimdir. Zamonaviy tibbiyotda elektroensefalografiya, MRT, genetik tahlillar kabi usullar orqali aniq tashxis qo'yish imkoniyati mavjud bo'lib, bu epilepsiyani erta bosqichda aniqlash va samarali davolashni ta'minlaydi. Epilepsiya bilan yashovchi bolalar uchun faqat dori vositalari bilan davolash emas, balki psixologik va pedagogik qo'llab-quvvatlash ham zarurdir. Chunki bu kasallik bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytiradi, o'qishdagi muvaffaqiyatini va ijtimoiy moslashuvini cheklaydi. Shuning uchun bunday bolalar bilan ishlovchi o'qituvchilar, psixologlar va shifokorlar o'zaro hamkorlikda harakat qilishlari lozim. Profilaktika choralarining muhim jihatlaridan biri — onalik va bolalikni himoya qilish, homilador ayollar salomatligini kuzatish, tug'ruq jarayonlarini to'g'ri olib borish, shuningdek, bolalik davridagi infeksiyon va travmatik holatlarni o'z vaqtida davolashdir. Shu yo'l bilan epilepsiya bilan kasallanish ko'rsatkichlarini kamaytirish va bolalar salomatligini saqlash mumkin. Xulosa qilib aytganda, epilepsiya — bu o'z vaqtida aniqlansa va to'g'ri yondashuv bilan davolansa, nazorat ostida ushlab turilishi mumkin bo'lgan kasallikdir. Har bir bolaning hayoti, taqdiri va kelajagiga befarq bo'lmaslik kerak. Shu sababli, epilepsiyaga nisbatan jamiyatda to'g'ri tushuncha shakllantirib, bemorlarga mehr bilan yondashib, ularning sog'lom turmush tarziga qaytishiga yordam berish tibbiyot xodimlari, o'qituvchilar va ota-onalarning birgalikdagi burchidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov A. Sh., Xakimova N. I. Bolalar nevrologiyasi. – Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2021. – 356 b.
2. G'ofurova M. M., To'laganova Z. R. Pediatriyada nevrologik kasalliklar. – Toshkent: Tibbiyot akademiyasi nashriyoti, 2020. – 284 b.
3. Abdullayev A. T., Jo'rayev B. A. Asab tizimi kasalliklari. – Toshkent: “O'zbekiston tibbiyot nashriyoti”, 2018. – 412 b.
4. Usmonova N. S., Qodirova D. R. Epilepsiya va tutqanoq sindromlari: klinik kechishi va davolash. – Toshkent: “Ilm ziyo”, 2019. – 196 b.
5. Ahmedov B. A. Umumiy nevrologiya. – Toshkent: “Tibbiyot” nashriyoti, 2017. – 340 b.
6. Abduvaliyeva M. S. Pediatriya asoslari. – Toshkent: “O'zbekiston” nashriyoti, 2020. – 328 b.
7. Murodova D. Sh., To'xtayeva L. N. Bolalarda epilepsiya kasalligining klinik tahlili. – Toshkent: TTA nashriyoti, 2022. – 174 b.
8. Jo'rayev B. A., Rasulova F. I. Markaziy asab tizimi anatomiyasi va fiziologiyasi. – Toshkent: “Ilm va taraqqiyot”, 2016. – 298 b.
9. O'rinboyeva S. D. Pediatriyada psixonevrologik kasalliklarni tashxislash usullari. – Toshkent: “Zamin Print”, 2021. – 220 b.
10. Hasanov I. E. Bolalarda ruhiy rivojlanish buzilishlari va epilepsiya. – Toshkent: “Innovatsion tibbiyot”, 2023. – 205 b.
11. Tursunov R. K. Epilepsiyaning zamonaviy tashxis va davolash usullari. – Toshkent: “Medpress”, 2018. – 188 b.
12. Abdullaeva D. R., Norqulova M. S. Nevrologiya fanidan ma'ruzalar to'plami. – Toshkent: “TTA nashriyoti”, 2022. – 264 b.

INNOVATIVE
ACADEMY